

som de är trots att eller just för att de förändras, där själva förändringen kan stå i fokus. I dagens läge känns denna forskningstradition som en gångbar väg.

Den tredje företeelsen som stör mig är en ironisk inställning till de människor som utför de riter som studeras. Här ställer sig forskaren över människorna som tydligen inte har bättre förstånd än att utföra eller delta i riter som inte skulle vara de rätta. Dessa kritiska kommentarer kan förstås diskuteras utgående från tankar om vad som ska publiceras, om hur mycket redaktörerna ska lägga sig i artikelförfattarnas intentioner, om olika forskningstraditioner i olika länder och olika tider och om vad som kännetecknar god forskning. På denna fråga finns inget entydigt svar. För en forskare kan det vara intressant att få veta något om en specifik rit, medan för en annan är ett teoretiskt resonemang givande.

Alla artiklar i utgåvan är på intet sätt svaga utan här hittas många guldkorn. Läsaren får ta del av hur och varför jämna födelsedagar annonseras i dagstidningar med inbjudan till fest respektive med information om att festföremålet inte önskar fira sin bemarkelsedag, om hur doppresenter materialiserar känslor, om hur nyhedomen påverkar riter idag och hur bröllopstraditioner förändras. Ane Ohrvik visar i sin artikel hur nya traditioner skapas och gör det med fokus på processen. Britt-Marie Näsström skriver om synkretismen kring Lucia och hur hon gjorts till ett helgon för en dag, en feministisk ikon. Dessa bidrag, som nästan alla är nordiska, är lättare för mig att ta till mig eftersom de är skrivna i en vetenskaplig tradition som jag är van vid, men jag har också lärt mig mycket om riter som jag aldrig hört talas om, och sett många likheter, t.ex. midsommarfirandet runt om i Europa. På så sätt bringar utgåvan ny kunskap om riter och rituella processer.

Publikationen är uppbyggd kring centrala teman. Dessa är ritualer kring midsommaren, teorier om ritualer, det rituella livet, vems ritualer, ritualer i en religiös kontext, ritualer i en föränderlig värld, och värdar och platser för konferensens tema. Inom det sista temaområdet presenterade Malta, Sverige och Tjeckien, dvs. de som hittills arrangerat konferensen, sina synpunkter på ämnet. Slutkommentarer är skrivna av Terry Gunnell, Emily Lyle, George Mifsud-Chircop och Irina Sedakova. Det som framkommer i dessa är att konferensen i Göteborg var välarrangerad och att SIEF:s arbetsgrupp har lyckats med att på kort tid sammansvetsa en grupp forskare från hela Europa kring temat. Riter och rituella studier är en central del av folkloristiken, etnologin och religionsvetenskapen och kommer förhoppningsvis så

att förbli. Mångfalden i sättet att se på riter och ritualer hoppas jag kvarstår. Redaktörerna har gjort ett gott arbete i att sammanställa denna digra bok.

Lena Marander-Eklund, Åbo

Ingalill Pegelow: *Helgon och helgonlegender i ord och bild*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2008. 348 s., ill. ISBN 91-7203-776-8.

Under medeltiden hade varje kyrka sitt skyddshelgon och inne i kyrkorna mötte menigheten helgonen avbildade på kalkmålningar och i form av skulpturer. De senare framställer vanligen helgonen som individuella personer med sina respektive attribut. På vägg- och valvmålningarna framträder de ofta i sin legendära kontext, ibland i hela bildsviter. De främsta exemplen fanns i Södra Råda kyrka från 1494, och branden 2001 medförde en oersättlig förlust (jfr s. 97). Andra exempel på narrativa framställningar lämnar Johannes döparens historia i Dannemora kyrka, Lucias legend broderad på en mässhake från 1507 i Torskinge kyrka, Småland, och Erasmus legend i Sänga kyrka, Uppland. Ytterligare exempel är Kristinas av Bolsena legend i Århus domkyrka i Danmark och Kristofferlegenden i Hattula kyrka i Finland.

Tack vare att vi undgått krigens förödelse är det medeltida svenska materialet förhållandevis väl bevarat. Det har sedan länge dokumenterats i ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet) inom Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Fil.dr Ingalill Pegelow har nu på basis av realregistret utgivit ett grundverk om helgonen, men även skildrat de legender som är knutna till dem, tidigt dokumenterade främst i *Legenda aurea*.

Pegelow låter helgonen framträda i alfabetisk ordning, vilket gör att boken samtidigt fungerar som ett lexikon. I varje artikel redogörs för helgonets firingsdag, liksom för dess liv i korta drag, främst sådant det återspeglas i legenderna. Därefter lämnas uppgifter om i vilka stift helgonet högtidlighållits samt hur det avbildats och vilka attribut som är knutna till detsamma. Medan Pegelow 1988 ägnade en hel monografi över S:t Martin, har hon här måst ge en begränsad beskrivning av varje helgon omfattande ett par sidor. Bildmaterialet spelar en central roll och är frikostigt återgivet i färg efter Pegelows och Lennart Karlssons fotosamlingar. Illustrationer av legenderna har ofta hämtats från utgåvor av Jacobus de Voragine *Legenda aurea* och *Heiligenleben*

liksom ur *Einblattdruck des fünfzehnten Jahrhunderts*. Träsnitten i sådana verk utmärker sig för sin tydlighet och lämpar sig väl i detta sammanhang.

I Pegelows bok redovisas 120 helgon med attribut och legender som är knutna till dem. Det är en brokig skara av män och kvinnor, somliga vördade i hela kristenheten, andra blott nationalhelgon, stiftshelgon eller lokalhelgon. Vad som kvalificerat dem till helgonvärdigheten växlar. Kanoniseringen infördes först på 1000-talet, men även senare okanoniserade personer har medtagits, som Nikolaus av Linköping, endast avbildad på sitt sigill och sin gravsten i Linköpings domkyrka. Flera helgon är liksom denne svenskfödda, men deras kult har varit mycket begränsad om man undantar den heliga Birgitta och Erik den helige. Den helige Wolfgang har fått komma med trots att han inte firas i Sverige.

Pegelows helgonkatalog är begränsad till svenska belägg, hämtade ur det ikonografiska registret. Bland helgonlegenderna upptar förf. dock även några bilder från grannländerna. Det gäller t.ex. biskop Hemming, som avbildas i Lojo och Urjala i Finland, liksom Kristofferslegenden i Hattula kyrka. Illustrationer av helgonlegender har även hämtats från Danmark. I Norge spelade Sunniva en viktig roll också i folktraditionen, vilket folkloristen Brynjulf Alver visat i flera sammanhang.

Käll- och litteraturförteckningen visar att förf. är konsthistoriker och man saknar ibland arbeten med kulturhistorisk och etnologisk inriktning. Inte minst kalenderforskningen, som i hög grad berör helgonen, har sålunda varit ett omhuldat ämne bland etnologer och folklorister. Senast Bengt af Klintbergs uppslagsverk *Nammen i almanackan* (2001), som lämnar värdefulla kompletterande uppgifter. Här får man t.ex. veta att Gertrudsdagen på Gotland av hävd varit en märkesdag, vilket förklaras med tyska kontakter.

I själva verket har kulten av S:ta Gertrud såväl i Tyskland som i Skandinavien i detalj kartlagts av den tyske etnologen Matthias Zender i hans verk *Räume und Schichten mittelalterlicher Heiligenverehrung in ihrer Bedeutung für die Volkskunde* (1973). Zender har t.o.m. publicerat en särskild karta över Gertruds attribut på de svenska beläggen. Inte minst visar Zenders arbete hur regionalt koncentrerad helgonkulten kunde vara. Det gäller t.ex. Remigius runt Reims. I Sverige är endast tre uppgifter om detta helgon kända (s. 232). Ifråga om Servatius har inflytandet främst satt spår i pilgrimsmärken (s. 230).

Medeltiden var helgonens tid, men deras bilder fortfor i många fall att spela en betydande roll i brukskonsten

även efter reformationen. Jesu moder Maria, liksom nödhjälparna, avbildades sålunda långt fram på de skånska dräktsmyckena (S. Svensson, *Folkligt dräktsilver ur Kulturens samlingar* 1978: 88). S:t Görans kamp mot draken finner man ofta avbildad på sättugnsplattor gjutna i Småland, liksom på sydsvenska bonadsmålningar. Andra helgonbilder fick en omfattande spridning genom kistebreven. Sådana efterverkningar av det medeltida helgonkulturarvet hade varit väl värda att lyfta fram, men faller utanför Pegelows kyrkliga ram. Hennes bok har sin givna plats i varje offentligt bibliotek och hos alla med intresse för medeltida ikonografi.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Ann-Catrin Edlund: *Ett rum för dagen. En studie av två kvinnors dagboksskrivande i norrländsk jordbruksmiljö*. Kulturens Frontlinjer. Kulturgräns, Nr 53, Umeå 2007. 281 s., ill. ISBN 978-91-88466-65-5.

Det här är en intressant bok, välskriven och ett klassiskt exempel på ett gediget akademiskt bygge. Den är väl sammanhållen och underbyggd, stramt hållen med en avslutande riktning till ett större mer allmänt perspektiv och cirklar allt tätare runt sina frågeställningar. Boken är skriven som en del i forskningsprogrammet *Kulturgräns norr: Förändringsprocesser i tid och rum*. I det sammanhanget fyller den väl sin funktion.

Edlund är språkvetare, verksam som universitetslärare vid Nordiska språk vid Umeå universitet, men i detta material, som gäller två dagboksskrivande kvinnor i Övre Norrland, arbetar hon tvärvetenskapligt. Som en särskild samtalspartner har hon haft bildkonstnären Maria Sundström. De båda har rest i de numera avlidna kvinnornas fotspår såväl geografiskt som med hjälp av samtal med varandra och människor i bygder. Som en detektiv har Edlund letat sig fram i dagbokstexterna för att ta reda på varför kvinnorna skriver dagbok, hur de går till väga, vad de skriver ner, när och var de skriver.

Materialet består framförallt av bevarade handskrivna dagböcker, författade av Julia Englund åren 1932–1948 och av Linnéa Johansson åren 1934–1941. Julia levde sitt liv i trakterna runt Luleå i Norrbottens kustland, Linnéa kom från Västerbottens inland. Om Julia vet Edlund inte mycket mer än vad som står i hennes dagböcker och vad hon via arkivforskning kunnat finna om de stridigheter som förekom i den baptistförsamling som Julia tillhörde. Med den äldre Linnéa har hon däremot i